

Міністерство освіти і науки України
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

ЗАХИСТ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**Всеукраїнської науково-практичної
конференції, присвяченої 105-й річниці
від дня народження В. Сухомлинського**

5 травня 2023 року

Кропивницький

2023

*Рекомендовано до друку вченою радою
комунального закладу «Кіровоградський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»
(протокол від 20.06.2023 № 3)*

Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 105-й річниці від дня народження В. Сухомлинського, 05.05.2023 / уклад. О.Е. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2023. 324 с.

Рецензенти:

Олена Казачінер, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;

Наталія Дмитерко, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології. Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»;

Валентина Войтко, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Відповідальний за випуск – *Віталій Дмитрук*.

Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу», яка відбулася 5 травня 2023 року на базі комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Науковим, науково-педагогічним, педагогічним, соціальним працівникам.

Матеріали опубліковані в авторській редакції.

© КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2023

© Жосан О.Е., автори статей, 2023

• Черемський Максим. Школа творчості Василя Сухомлинського.....	293
• Черкасов Євген. Копінг-стратегії як засіб соціально-психологічної адаптації особистості.....	296
• Черненко Наталія. Психологічні наслідки війни: проблеми, шляхи виходу із кризи....	299
• Чуприна Геннадій, Свиридова Наталія, Ханенко Наталія, Серeda Віталій. Використання рефлексотерапії в комплексному лікуванні синдрому професійного вигорання.....	300
• Шаповал Ольга, Гордєєва Інна. Подолання освітніх втрат загальної середньої освіти під час війни.....	303
• Шаумян Олена. Соціально-психологічна реабілітація дітей, які постраждали внаслідок військового конфлікту в Україні.....	306
• Шпак Ольга. В. Сухомлинський та Модель Гармонії: засади гармонійного розвитку людини.....	308
• Щербина Микола, Диннік Олександра. Психологічні особливості дистанційного навчання у воєнний час.....	311
• Яровенко Тетяна. Досвід національної самоідентифікації діаспори як дієвий засіб збереження ментального здоров'я нації в контексті так званої гібридної війни рф проти України (до постановки проблеми).....	314
• Відомості про авторів.....	317

***

Шановні колеги!

Щиро вітаю Вас із початком роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції «Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу». Я вдячний науковцям, керівникам закладів вищої, післядипломної освіти та наукових установ із 22 регіонів України, які відгукнулися на наше запрошення та знайшли можливість взяти участь у роботі конференції. «Слово вчителя – нічим не замінний інструмент впливу на душу учня. Мистецтво виховання вмщує насамперед мистецтво говорити, звертатися до людського серця...», – писав Василь Олександрович, і ці слова є актуальними в сучасній педагогічній діяльності. Мудрість педагогічної системи В. Сухомлинського набуває особливого змістового значення в сучасній педагогічній діяльності та потребує нового осмислення і розуміння. Адже його педагогічні ідеї це є погляд в майбутнє, це розуміння виховання дитини, як процесу тривалого, важкого і відповідального. Ця система, заснована на глибинному зв'язку та інтеграції школи як суспільної освітньої системи та середовища, чутливого до найтендітнішого розуміння душевного стану дитини і педагогічного уміння проникнути в її душу, набуває актуальності сьогодні, під час війни.

Психічне здоров'я молоді та дорослих під час військових дій є вкрай важливим. Багато людей переживають виснаження, спустошення, втому, відчувають тривогу й паніку. Учасники сьогоднішньої конференції сформулювали корисні поради як опанувати себе, як допомогти учням та підтримувати здоровий психічний стан у критичних умовах. А це, у свою чергу, дозволить отримати нові напрями наукових досліджень та визначити коло завдань щодо наукового забезпечення нашої практичної діяльності.

Усіх учасників нашого форуму запрошую до плідного, конструктивного діалогу з питань упровадження сучасних наукових поглядів та підходів. Бажаю всім плідної співпраці, пошуку нових ідей, визначення спільних шляхів захисту психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу.

Віталій Дмитрук,
кандидат філологічних наук, доцент, директор
комунального закладу «Кіровоградський
обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти імені Василя Сухомлинського»

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВИХОДУ ІЗ КРИЗИ

Під час війни люди можуть зазнати багатьох травматичних подій. Це підвищує ймовірність розвитку проблем із психічним здоров'ям, таких як посттравматичний стресовий розлад, тривоги та депресії, а також погіршення життєвих обставин у дорослому віці.

Ключові слова: стрес, тривога, психічне здоров'я, криза, допомога.

During war, people can experience many traumatic events. This increases the likelihood of developing mental health problems such as post-traumatic stress disorder, anxiety and depression, as well as worsening life circumstances in adulthood.

Key words: stress, anxiety, mental health, crisis, help.

Вступ. Життя вже ніколи не буде колишнім. Ця думка переважає у більшості людей, що перебувають в охоплених війною районах чи переміщених осіб, з першого дня небезпеки. Люди кажуть це з сумом і мужністю водночас, демонструючи шалену стійкість до нескінченних стресів, в яких зараз перебувають постраждалі. Шок від вторгнення змінюється страхом, горем, зіткненням зі звірствами та втратою в усіх формах – близьких, домівок, речей, заощаджень і планів на майбутнє. Нормального життя вже немає, але зусилля, спрямовані на збереження психологічного здоров'я, допомагають вистояти та подолати цю кризу. А отже, заклади освіти сьогодні відіграють важливу роль у розбудові спроможності всього освітнього процесу щодо психічного здоров'я та благополуччя (виявлення, подолання й профілактики), надання підтримки персоналу для кращого спілкування й розуміння масштабів проблем учнів та слухачів із потребами у сфері психічного здоров'я, встановлення чіткого алгоритму дій для надання допомоги студентам, які потребують оцінювання та підтримки, а також моніторинг прогресу загального психологічного настрою учнівського та студентського колективів.

Виклад основного матеріалу. Війна має катастрофічні наслідки для здоров'я та благополуччя усіх людей, особливо дітей та молоді. Війни руйнують суспільства та сім'ї й часто порушують розвиток соціальної та економічної структури націй. Наслідки несуть за собою тривале фізичне та психологічне ушкодження підростаючого покоління, зниження фізичного та людського капіталу, а також викликають різні психічні проблеми.

Під час війни людина всіма силами намагається різними способами уникнути небезпек і залишитися живою. Деякі люди виражають свій стан шоку плачем та сильною тривогою, а інші покладаються на психологічний процес, під час якого індивід живе у напівприродному стані.

Згідно з нещодавнім дослідженням Міжнародної організації з міграції (МОМ), понад 15 мільйонів українців повідомили, що відчули погіршення свого психічного здоров'я з початку війни. Втеча з домівок у пошуках безпеки та переживання через багаторазове переміщення, перебування як біженця в чужій країні без знання мови, переховування в підвалах від обстрілів, намагання прогнати сім'ї після втрати роботи, розлука з близькими, перебої в роботі електромереж — усе це є чинниками стресу, що сприяють тривожності, паніці, легкій або важкій депресії, безсонню та іншим розладам, пов'язаним зі стресом, які є нормальною реакцією на ненормальну ситуацію, але якщо їх не усунути вчасно, вони можуть завдати незворотного впливу на здоров'я населення.

У той час як найбільші потреби є в районах, які найбільше постраждали від війни, люди у відносно безпечніших частинах країни також відчувають стрес, а життя тих, хто перебуває за кордоном, часто затьмарене почуттям провини за те, що вони залишили батьківщину в цей критичний час.

Не секрет, що в деяких ситуаціях люди вдаються до негативних методів подолання, наприклад, зловживання психоактивними речовинами. Проте, швидкий ситуаційний аналіз показав, що почуття зв'язку з людьми, почуття національної ідентичності та гордості, безкорисливість і підтримка інших, релігія, а також гумор і сміх сприяє колективній стійкості.

Останнє опитування Міжнародної Організації Міграції населення показало, що кожен четвертий респондент (23 відсотки) потребує психічної та психосоціальної підтримки [1].

Воєнні та політичні конфлікти в багатьох країнах світу сильно вплинули на багато життєво важливих інституцій, у тому числі на навчальні заклади, які сьогодні страждають від різноманітних проблем і криз. Особливо це стосується учнів, які втрачають важливі можливості соціального, емоційного та когнітивного розвитку.

Діти, які опинились у конфлікті чи кризі, можуть провести роки свого раннього життя поза домівками. Вони особливо вразливі в цей не легкий період. Психічне здоров'я дітей визначається як

здатність дитини справлятися зі своїми емоціями та факторами стресу, чітко мислити, керувати своєю поведінкою, заводити друзів і досягати успіху в навчальному закладі й житті.

Тож місія навчального закладу сьогодні не стільки у підтримці, скільки у необхідності навчити дитину піклуватися про себе та розвинути навички самостійності та відповідальності у кризових ситуаціях, коли вчитель або батьки не знаходяться поряд.

Роль закладу освіти у забезпеченні проактивного фокусу на сприянні та профілактиці психічного здоров'я й благополуччя через оцінку та впровадження відповідних контексту програм, підходів, ініціатив, заснованих на широкому знанні потреб навчального осередку.

Наразі, актуальним постає завдання співпраці з місцевими командами Департаменту освіти і науки щодо:

- навчання НПП закладів вищої освіти, вчителів, вихователів та персоналу закладів середньої та дошкільної освіти краще ідентифікувати перші симптоми порушень для підтримки учнів;
- надання підтримки окремим викладачам з учнями, які були визначені як потребуючі допомоги;
- створення чітких покрокових шляхів для учнів, слухачів, яким може знадобитися подальша допомога зовнішніх громадських служб, оцінювання стану поза навчальним закладом;
- використання інформативних засобів для зміцнення зв'язків між навчальними закладами та соціальними, громадськими службами;
- проактивної співпраці зі службами охорони здоров'я та іншими медичними працівниками для отримання відповідної підтримки психічного здоров'я;
- впровадження загальноосвітніх заходів та підходів до психічного здоров'я й благополуччя;
- сприяння розробці більш масштабних проєктів, реформ, сприяючи тому, що працює для блага й підтримки психічного здоров'я та благополуччя студентів.

Висновки. Таким чином, психологічне здоров'я та благополуччя наших дітей цілком залежить від нас. Отже, можна сказати, що ключовим словом для опису психологічного здоров'я є гармонія. Це гармонія між різними аспектами: емоційними та інтелектуальними, тілесними та психічними. Це спільна робота батьків, навчальних закладів, громадських організацій у допомозі підростаючому поколінню в адаптації до середовища, наданні резерву сил у вигляді знань, умінь й навичок для подолання стресових ситуацій та активному творчому ставленні до дійсності.

Список використаних джерел

1. Anh Nguyen (2022). How war and displacement affect mental health of people in Ukraine and why we should address this. <https://ukraine.iom.int/blogs/how-war-and-displacement-affect-mental-health-people-ukraine-and-why-we-should-address>.
2. The Mental Health of Children and Youth (2022). Bonyan organization. <https://bonyan.ngo/the-mental-health-of-children-and-youth/>.

УДК: 37.011.3 – 051 : 159.944 : 615.814.1

Геннадій Чуприна, Наталія Свиридова,
Наталія Ханенко, Віталій Середа
м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ РЕФЛЕКСОТЕРАПІЇ В КОМПЛЕКСНОМУ ЛІКУВАННІ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ

У роботі представлено клінічний випадок синдрому професійного вигорання у викладача, наведено методи, використані в лікуванні, детально описано метод «балансування гексаграм», показано, що застосування цього методу в комплексі лікувальних заходів було ефективним у даному випадку

Ключові слова: синдром професійного вигорання викладача, рефлексотерапія, метод «балансування гексаграм».

The work presents a clinical case of professional burnout syndrome in a teacher, the methods used in the treatment are given, the method of "balancing hexagrams" is described in detail, it is shown that the use of this method in a complex of therapeutic measures was effective in this case

Key words: professional burnout syndrome of the teacher, reflexology, the method of "balancing hexagrams".